

TAHYNÉ KOVÁCS ÁGNES*

A természet jogai jelenségről világi és egyházi felfogásban

On the Phenomenon of Rights of Nature: Secular and Ecclesiastical Perspectives

ABSZTRAKT

A környezeti problémák megfékezésében és a káros folyamatok visszafordításában az emberiség útkeresése látható. A jogi kultúrák a történelem során világképtől függően magukon viselték az ember természethez való viszonyának leképeződéseit. A tanulmány egy viszonylag új szabályozási koncepció – a természet jogai jelenség – egyes eseteit mutatja be a szabályozási szinteken való megjelenés szerint. Majd, közös elemeinek összegzése után, összeveti azt az ember és természet viszonyára vonatkozó katolikus egyházi társadalmi tanításában megjelenő szemléletmóddal.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, környezetjog, természet jogai, teremtvédelem

ABSTRACT

In humanity's search for solutions, efforts to curb environmental problems and reverse harmful processes are evident. Throughout history, depending on the prevailing worldview, legal cultures have reflected humanity's relationship with nature. The study presents certain manifestations of a relatively new regulatory concept – the phenomenon of the rights of nature – according to its appearance at different regulatory levels. After summarizing its common elements, it compares this with the perspective present in the Catholic Church's social teachings concerning the relationship between humans and nature.

Keywords: sustainability, environmental law, rights of nature, creation care

Az elmúlt két évtizedben az ember és természet kapcsolatában egyfajta megújulás figyelhető meg. Nemcsak az ENSZ irányította a figyelmet a természet fokozottabb védelmére, anyai ellátó funkciói értékelésére, hanem ezzel párhuzamosan a Katolikus Egyház társadalmi tanításában is megtalálhatjuk ennek nyomait és hasonló irányait.

A köztudatban is jelen lévő Földanya Nemzetközi Napja elismeri az 1992-es Riói Nyilatkozatban megfogalmazott kollektív felelősséget a természettel és a Földdel

* Tahyné Dr. Kovács Ágnes, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Környezetjogi és Versenyjogi Tanszék. E-mail: kovacs.agnes@jak.ppke.hu. ORCID: 0009-0002-1885-5229.

való harmónia előmozdításában, az emberiség jelenlegi és jövő generációinak gazdasági, társadalmi és környezeti szükségletei közötti igazságos egyensúly megteremtésében. Az ENSZ Közgyűlése 2009-ben az A/RES/63/278 határozattal nyilvánította a Földanya Nemzetközi Napjává április 22-ét.¹ A határozatot Bolívia kezdeményezte, és több mint 50 tagállam támogatta, annak elismerése alapján, hogy „a Föld és ökoszisztémái az otthonunk”, és attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy a gazdasági és társadalmi igazságos egyensúly elérése érdekében a jelen és a jövő generációinak környezeti szükségletei kielégítését a természettel és a Földdel való harmónia megvalósítása útján kell elősegíteni. Ezáltal a globális közvélemény figyelmét a bolygó és az általa támogatott élet jólétét érintő kihívásokra irányította. 2010 decemberében az ENSZ Közgyűlése elfogadta a második határozatát a *harmóniában a természettel* témájában.² 2011-től kezdődően az ENSZ ezen a napon évente interaktív párbeszédre hívta a tudományos-szakmai élet résztvevőit³ a természettel való harmónia jegyében, amely első alkalommal azt vizsgálta, hogy az emberek hogyan tudnak jobban kapcsolatba lépni az őket körülvevő világgal.⁴

Hasonló indíttatással, a közös otthonunkkal való törődés, interdiszciplináris párbeszéd és lelki megújulás jegyében, Ferenc pápa 2015. augusztus 6-án a bíborosoknak írt levelében⁵ akként fogalmazott, hogy „*szeretnénk felkínálni hozzájárulásunkat az emberiség által jelenleg elszenvedett ökológiai válság leküzdéséhez. (...) Az évente visszatérő világnap a teremtéssel való törődésért értékes lehetőséget kínál majd az egyes hívőknek és közösségeknek a teremtés megőrzésére irányuló személyes hivatásuk megújítására.*”

A fenti kezdeményezések is mutatják azt az egyetemes óhaját, hogy az embernek a természethez való viszonyában – mind egyéni, mind társadalmi szinten – megújulásra van szüksége. A jogi kultúrák magukon viselték az ember természethez való viszonyának leképeződéseit, hiszen a természetvédelem és a környezetvédelem jogi szabályozása, az agrárjogi rendelkezések és sok esetben a nemzetközi jogi dokumentumok is ezt mutatják. A környezetvédelem sikertelenségei mögött legfőképpen a gazdasági profitorientáltság fedezhető fel, így az egyes környezeti szabályozó eszközök szerepe is felértékelődik. A szubszidiaritás elve mentén annak kiválasztásában, hogy mely társadalmi szabályozó eszközök lesznek a leghatéko-

¹ Resolution adopted by the General Assembly on 22 April 2009 [without reference to a Main Committee (A/63/L.69 and Add.1)] 63/278. International Mother Earth Day. <https://digitallibrary.un.org/record/652438?ln=en&v=pdf> (2024. 03. 22.).

² A/RES/65/164, Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2010. [on the report of the Second Committee (A/65/436/Add.9)] 65/164. Harmony with Nature. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n10/522/38/pdf/n1052238.pdf> (2024. 01. 13.).

³ United Nations: Harmony with Nature. First Interactive Dialogue of the General Assembly on the Harmony with Nature. <http://www.harmonywithnatureun.org/dialogue/8jHjXcjgCOQPeTnUI5YrRKrugT5t0j1RYn!+X-ZQTRYpZBmXz2kqKadAhgnaNSJzp8EMsNSyd2pkuZNXINN+6g==> (2024. 01. 13.).

⁴ Javaslatokat fogalmaztak meg a fenntartható fejlődés természettel összhangban való holisztikus megközelítésére, valamint a fenntartható fejlődés természettel összhangban történő mérésével kapcsolatos különböző nemzeti tapasztalatok áttekintésére, azzal, hogy a bruttó hazai termék (GDP) más mérőeszközökkel kell kiegészíteni a társadalmi jólét és a környezeti fenntarthatóság terén elért előrehaladás mérésére.

⁵ FERENC pápa: Levél a teremtéssel való törődés világnapjának bevezetéséről, 2015. augusztus 6. In: Ferenc pápa: *Földanyánk – a környezetvédelmi kihívás keresztény olvasata*. Budapest, Szent István Társulat, 2020. 57.

nyabbak a természet megóvásában, nagy szerepet játszik az a konszenzus, amely a jogalkotás háttérében áll. Ez a konszenzus egy-egy nép, nemzet társadalmi folyamatainak, hagyományainak, világnézetének, intézményrendszere történetének, földrajzi meghatározottságának és nem utolsósorban jogcsaládi hovatartozásának is függvénye, ahogy ezt a későbbiekben bemutatjuk.

1. Szabályozási koncepciók a környezetvédelmi kodifikációkban

Az elmúlt évtizedekben a természet és a környezet védelmére vonatkozó jogi szabályozási koncepcióknak alapvetően három típusa rajzolódott ki.⁶ Ezek a szemléletmódok egyben jellemzik a szabályozás fejlettségi szintjét, és bizonyos fokig leképeződnek a jogalkotásban is, hiszen egyébként csupán elméleti megfontolások maradnának.⁷

Az uralkodó szabályozási szemlélet a környezeti jog rövid történetének eddigi legnagyobb részében az antropocentrizmus, amely az embert a természettől külön lévőnek és felette állónak tekinti. A természet bármely élő vagy élettelen összetevőjére úgy tekint, mint amelynek annyiban van értéke, amennyiben az ember aktuális érdekében áll.⁸ Az antropocentrikus megközelítés nem jelent azonnal egy környezetet károsító alapállást. Egy, az antropocentrizmus talaján álló környezetetika csak az embereknek tulajdonít erkölcsi értéket, így az etikusság alapvető kritériuma az emberi személy. A nyugati gondolkodásmódra az ókori görögöktől kezdve ez az emberközpontú szemlélet a jellemző.

Az emberközpontú felfogás szélesedésének újabb állomása lett a jövő generációk,⁹ jövő nemzedékek érdekeinek elfogadása.¹⁰ „*E filozófia elvi alapja az, hogy egyetlen nemzedéknek sincs joga ahhoz, hogy a következő nemzedékeket megfossza mindazoktól a környezeti adottságoktól, amelyekkel saját maga is rendelkezik.*”¹¹ A jövő nemzedékek jogait bizonyos értelemben a jelen generáció kötelezett-ségeiként foghatjuk fel.¹²

A szabályozási filozófiák további csoportját jelentik azok az elgondolások, amelyek a környezet vagy egyes környezeti tényezők önmagukban való védelmére, megőr-

⁶ További fellelhető szakirodalmi felosztás: a környezetpolitika négy korszaka. BÁNYAI Orsolya: A környezetpolitika múltja, jelene, jövője – gondolatok egy könyv alapján. *Pro Futuro*, 2018/1, 186–187.

⁷ BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2022. 10–11.

⁸ BÁNYAI: *i. m.*, 184.

⁹ BÁNDI Gyula: A teremtsévédelem egyetemlegessége. In: Komáromi László–Szabó Péter–Birher Nándor Máté–Cserey György–Puskás Attila (szerk.): *Munus et dilectio: Ünnepi kötet Kuminetz Géza 65. születésnapja* alkalmából. Budapest, Pázmány Press, 2024. 9. <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1653>.

¹⁰ Bővebben: TAHYNE Kovács Ágnes: A jelen és jövő generációk egészségének védelme és a génmódosítás szabályozása. Deregalizáció előtt áll-e az Európai Unió biotechnológiára vonatkozó szabályozása? *Glossa Iuridica*, 2023/7, 119. (DOI: 10.55194/GI.2023.7.6).

¹¹ BÁNDI (2022): *i. m.*, 10.

¹² BÁNDI Gyula: Sustainable Development, the Interests of Future Generations, and Moral and Legal Implications. In: Szilágyi, János Ede (szerk.): *Constitutional Protection of the Environment and Future Generations: Legislation and Practice in Certain Central European Countries*. Miskolc, Budapest, Central European Academic Publishing, 2022. 55., 45. <http://real.mtak.hu/id/eprint/158062>. (DOI: 10.54237/profnet.2022.jeszcepf_g_2).

zésére vonatkoznak. Harsányi Ottó Pál kutatása nyomán mutatok rá, hogy Warwick Fox szerint ezen elgondolásokon belül két alapvetően eltérő fejlődési vonal figyelhető meg: a természet önértékének elmélete, valamint egy pszichológiai-kozmológiai jellegű megközelítés, ez utóbbi a mélyökológia (*Deep Ecology*, Fox szerint: *Transpersonal Ecology*). A nem antropocentrikus elméletek J. Baird Callicott által alkotott rendszerében két környezetetikai irány rajzolódik ki: a biocentrizmus és az ököcentrizmus. Az antropocentrizmustól eltérően a biocentrizmus a természeti világot teszi prioritássá, nézőpontja szerint a világ minden élőlénye egyformán fontos, vagyis az állatok élete ugyanolyan fontos, mint az emberé.¹³

A környezet önértékét nem feltétlenül szükséges sem a jelen, sem a jövő nemzedékek érdekeihez viszonyítani. „Ennek megfelelően nincs jogunk ahhoz, hogy bármely emberi szempontból értékrendeket állapítsunk meg, hanem kötelességünk a környezet meglévő értékeinek megóvása, minőségük fenntartása, sőt lehetőség szerinti javítása. Ennek egyik első elismert példája a Rio de Janeiróban 1992-ben elfogadott Biológiai Sokféleség (biodiverzitás) Egyezmény volt.”¹⁴

Bár jogi szabályozási koncepcióként nem definiálható, a társadalomban jelen lévő szemléletmód, és így említést érdemel ebben a körben az ököcentrizmus is, amely kiemelt fontosságot tulajdonít az ökoszisztéma egészének, az élő és az élettelen komponenseket egyaránt fontosnak ítéli.¹⁵ Az antropocentrizmustól eltérően az emberi lényeket kevésbé tartja fontosnak. Csak akkor foglalkozik az emberekkel, ha a kérdés az, hogy az emberek hogyan befolyásolják az ökoszisztéma egészét.

Az ember és természet viszonyát kifejező szemléletmódok egy negyedik változata is kialakulóban van,¹⁶ igaz, a jogi szabályozásban ez egyelőre nem fejeződik ki tudatosan. A teremtésvédelem, amelyet a keresztény vallási társadalmi tanításokban¹⁷ elismernek és megvalósítani sürgetnek, de más vallások¹⁸ is hasonló értékprioritást állítanak fel,¹⁹ és hasonlóképp gondolkodnak a természetről,²⁰ amelyet a teremtett világgal azonosítanak.²¹ A teremtésvédelemben kulcskérdés az ember helye és szerepe.²² Felelőssége és kötelezettségei a teremtett világ egészéért annak hasznai szedését is erősítik.

¹³ Bővebben HARSÁNYI Ottó Pál OFM: Tájékozódás az ökofilozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai. <https://teremtesvedelem.hu/content/korlevel/tanulmanygyujtemeny-kornyezzettudatos-gondolkodashoz#2>.

¹⁴ BÁNDI (2022): *i. m.*, 11.

¹⁵ HORVÁTH M. Tamás–SZILÁGYI János Ede–BARTHA Ildikó: Hó és sár: a víz mint érték vagy érdek: Képzelt beszélgetés a víz jogalanyisága felvetésének ürügyén. *Közjogi Szemle*, 2018/3, 14–19.

¹⁶ FERENC pápa: Enc. Laudato si. 2015.V. 24. n. 104. *Acta Apostolicae Sedis*, 107, (2015/9) 888–889. Magyarul: Pápai Megnyilatkozások: Budapest, Szent István Társulat, 2015, és az azt megelőző egyházi tanításokban.

¹⁷ HARSÁNYI Ottó Pál: Ecologia Integrata Alla Luce Dell'Eucaristia. *Antoniano* XCVI (2021) 623–647., továbbá: NAGY Emese Lilla: Teremtésvédelem a katolikus egyház szemszögéből. *Keresztény Szó*, 2012/3, 1–6.

¹⁸ REZI Elek: Ökológiai válság–unitárius válasz. A környezettudatos unitárius hit- és életfelfogás formálásának lehetőségei és feladatai. *Keresztény Magvető*, 2009/3, 355–380.

¹⁹ HUFF Endre Béla: Az ökoetika eredetéről. *Economica*, 2018/1, 57–63.

²⁰ KUZMÁNYI István: (Nem) érteni Ferenc pápát. *Keresztény Szó*, 2016/9, 5.

²¹ MÉRŐ Máttyás: A védikus gazdasági rendszer megvalósítása a Krisna-völgyben. In: Zsolnai László–Kovács Gábor–Ócsai András (szerk.): *Gazdaság és vallás. A gazdasági spiritualitás innovatív modelljei*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2022, 169.

²² BÁNDI Gyula: A Teremtés védelme és az emberi jogok. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 2020/4, 9–33. (DOI: 10.32566/ah.2020.4.1).

Jelen értekezésnek nem tárgya az egyes szemléletmódok, környezeti kodifikációk mögötti filozófiák összehasonlítása, sokkal inkább rávilágítani arra, hogy a környezet regionális és globális védelme létkérdés, amelynek hatékonyabbá tételéhez szükséges eszközök keresése során a fenti harmadik szabályozási koncepció körében egy viszonylag új jelenség érzékelhető a világ számos pontján: a „*Rights of Nature*”, a természet jogai koncepció. Megjegyezzük, hogy a tanulmánynak nem célja sem a jelenség hatékonyságának, sem az európai jogi környezetben való lehetséges alkalmazásának vizsgálata sem. Az egyes megjelenéseket a szabályozási szintek szerint csoportosítva mutatja be. Záró fejezetében a tanulmány ismerteti a Katolikus Egyház társadalmi tanításában a teremtvédelmi szemléletmód kialakulását, és rámutat a természet jogai koncepció párhuzamaira is.

2. A természet jogai koncepció

Ez a koncepció egy olyan, a világ több országában jelen lévő kezdeményezés, jelenség és szabályozási koncepció, amely alapvetően újragondolja az ember és természet viszonyát, miközben számos helyi társadalmi hagyományból is építkezik. Egészen szélsőséges szemléletként a mozgalom radikális követői az emberi jogok kialakulásából vezetik le²³ a jelenséget.

Azt az elképzelést, hogy a természeti képződményeknek jogokkal kellene rendelkezniük, először fél évszázaddal ezelőtt javasolta²⁴ Christopher D. Stone, a Dél-Kaliforniai Egyetem jogi professzora.²⁵ Az elhíresült *Sierra Klub contra Morton* ügyben²⁶ ugyan pervesztes lett a síkőzpont építéséről szóló döntést megtámadó, a völgy képviselőjében fellépő fél, azonban különvéleményében William O. Douglas bíró Stone álláspontjára utalt a természet védelme érdekében. Stone az elmélet bioetikai hátterét dolgozta ki.²⁷ Álláspontja szerint a természet védelme érdekében a fák, folyók, hegyek és természeti képződmények rendelkezhetnek sajátos jogokkal, így egy bizonyos kijelölt gyám képviselheti érdekeiket a bíróság előtt.²⁸

A természet joga jelenség a világ több pontján jelen van, ez alapján számos per indult, néhány sikerrel is zárult. A Dél-Amerikai kontinensen több ország törvényi szinten fogalmazta meg ezt a tételt. Az új paradigmát Bolíviában, Új-Zélandon, Mexikóban, Brazíliában, Indiában, Afrikában és az USA-ban nemzeti vagy helyi szinten törvényben ismerték el, és néhány esetben bíróságok is hivatkoztak rá. 2008-ban

²³ SHEEHAN, Linda–WILSON, Grant: Fighting for Our Shared Future: Protecting Both Human Rights and Nature Rights. *Earth Law Center*, 2015. <https://www.garn.org/fighting-shared-future/> (2024. 03. 21.).

²⁴ STONE, Christopher D.: Should Trees Have Standing? In: Cahn, Matthew Alan–O'Brian, Rory (szerk.): *Thinking About the Environment. Readings on, Politics, Property and the Physical World*. Routledge, 2015, 221–226.

²⁵ STONE, Christopher D.: Should Trees Have Standing? Towards Legal Rights for Natural Objects. *Southern California Law Review*, 1972/45, 450–501.

²⁶ *Sierra Club v. Morton*, 405 U.S. 727 (1972).

²⁷ STONE, Christopher D.: *Earth and Other Ethics*. New York, Harper & Row, 1987.

²⁸ SCHIMMÖLLER, Laura: Paving the Way for Rights of Nature in Germany: Lessons Learnt from Legal Reform in New Zealand and Ecuador. *Transnational Environmental Law*, 2020/3, 569–592. (DOI: 10.1017/S2047102520000126).

Ecuador alkotmányi szintre emelte a koncepciót.²⁹ Az ökoszisztémáknak tulajdonított jogi személyiség eddig többnyire szimbolikus volt, és továbbra is erősen kétséges és bizonytalan, hogy ezek a perek mennyire lehetnek sikeresek az ökoszisztémák megfelelő, hosszú távú védelmének biztosításában.

Azzal, hogy a koncepciót néhány jogrendszer elfogadta, a politikai és a jogfilozófiai diszkurzus új területeit is megnyitotta. Az ember és természet kapcsolatát értelmező felfogások gyökereikig visszanyúló – ennyiben radikális – gondolköre szerint az ökoszisztémák, például a folyók, tavak és hegyek hasonló jogokkal rendelkezhetnek, mint az emberek, a természetes jogalanyok, a természet védelme érdekében, ideértve a perképességet is. A mozgalom a világ számos pontján³⁰ egy olyan paradigmaváltásra törekszik, amelyben a természet kerül a középpontba, az ember pedig nem dominánsan, hanem a természettel egymásra utalt módon jelenik meg. Hangsúlyait tekintve ez a gondolkör a fenti harmadik szabályozási filozófia-csoport egy lehetséges változata.

A doktrína szerint az ökoszisztéma az alábbiakra jogosult: jogosult lehet bizonyos jogi személyiségi státuszra, és mint ilyen, joga van bíróság előtt „megvédeni magát” a károkkal és a károkozással szemben, ideértve egy konkrét fejlesztési projekt vagy akár az éghajlatváltozás okozta környezetromlással szembeni védelmet is. Az ökoszisztémát „jogok alanyának” nyilvánítják, amelynek joga van egy kijelölt gyám általi jogi képviselőhöz – hasonlóan ahhoz, ahogy például egy kijelölt vagyongazdálkodó egy természetes vagy jogi személy nevében és javára, érdekében jár el. A koncepció értelmezésében ez a gyám tipikusan egy olyan egyén vagy egyének olyan csoportja, akik jól ismerik az említett ökoszisztéma állapotát, gondozását és kezelését. Másrészt elismerik, hogy az ökoszisztémának joga van létezni, virágozni, újratermelni élelciklusait, és természetes módon fejlődni, ember okozta zavarok nélkül.³¹

A természetre ruházott jogok célja az elképzelés támogatói által hangsúlyozottan a *legmagasabb szintű környezetvédelem* biztosítása, miközben hangsúlyozzák a tiszta és egészséges környezethez való joggal való kapcsolatát is.³² Legtöbbször látható az is, hogy az őslakos népcsoport élőhelyéhez, kultúrájához való joga is érintett lehet.

Bár a természet jogai nevében induló törekvések kifejezetten a természet értékeinek megóvását célozzák, közvetetten szolgálhatják a klímaváltozás okozta emberi jogi sérelmek megelőzését és orvoslását is, bár hatékonyságuk a hagyományos jogi eszközökhöz képest nem bizonyított. A koncepció az európai jogi kultúrától teljesen eltérő jogi kultúrákba ágyazódott. A főként Latin-Amerikában uralkodó értékek szerint nemcsak az emberek természettel való kapcsolata bír más jelentéssel, hanem az egész társadalmi, gazdasági, oktatási és jogi környezet is. A jelenséget gyakran úgy írják le, mint az őslakos népeknek a természeti erőforrások hagyományos fel-

²⁹ A Földanya jogainak egyetemes nyilatkozata (UDRME) és a 2009-es ecuadori alkotmány 71. cikkelye, amely a *Pacha Mama* jogát hirdeti.

³⁰ Elsősorban Dél-Amerika országaiban, Indiában, Új-Zélandon, Kanadában.

³¹ NASH, Roderick Frazier: *The Rights of Nature: a History of Environmental Ethics*. Wisconsin, University of Wisconsin Press, 1989.

³² YOUATT, Rafi: Personhood and the Rights of Nature: The New Subjects of Contemporary Earth Politics. *International Political Sociology*, 2017/1, 39–54. (DOI: 10.1093/ips/olw032).

használásához való joga fenntartásának eszközét, miközben védik és megőrzik a biológiai sokféleséget is. Anélkül, hogy hosszas szociológiai és gazdaságtörténeti elemzésbe merülnék, tanulmányom ezen pontján szükségesnek látom megvilágítani, hogy milyen társadalmi folyamatok előzték meg és váltották ki a 2008-as alkotmányba foglalást Ecuadorban.

3. A koncepció megjelenése alaptörvényi szinten

3.1. Latin-amerikai társadalmi, szociológiai folyamatok

Rafael Correa elnök vezetésével 2008. szeptember 28-án Ecuador lakossága elsöprő többséggel megszavazta új alkotmányát, amely a természetnek: a hegyeknek, folyóknak, erdőknek, levegőnek és szigeteknek képviselhető jogokat biztosít a létezéshez, virágzáshoz és fejlődéshez. Ezzel Ecuador lett a világon az első olyan ország, amely kodifikálta a természet jogait. Okkal merül fel a kérdés, hogy miként került erre sor? Ennek megértésére Ecuador XXI. századi szociológiai-gazdasági dilemmáira világítok rá, amelyen keresztül nemcsak az ott élők természethez való viszonya, hanem a 21. századi latin-amerikai országok közös dilemmái is megmutatkoznak.

Ezek a kihívások nagy részben gazdasági eredetűek voltak. A dél-amerikai kontinens XX. századi sorsát erősen befolyásolta a kakaó világpiaci ára, majd az 1929-es gazdasági válság, amit a banánkivitel 1950-es évektől kezdődő fellendülése követett. Az intenzív kőolaj-kitermelés az 1970-es évek óta éreztette környezetterhelő hatását. Bár Ecuador világviszonylatban sohasem tartozott a nagy olajtermelők közé, a folyamat során vonzó befektetési célpont lett. Idővel azonban a bőséges olajtartalékok kimerültek, a kitermelés veszteségesre fordult, és csak a környezeti kártevés nyomai maradtak utána. Egy erőtlén, nyersanyag-exportáló, gazdasági függősége leküzdését kőolaj-kitermelésre alapozó gazdaság a nemzeti fizetőeszköz hiányával küzdött, és amikor 2000-ben az amerikai dollárt bevezette, szuverenitási problémákkal találta szemben magát.

A környezetvédők, az elégedetlen őslakosok [az Ecuadori Őslakos Nemzetiségek és Népek Szövetsége (CONAIE) 1986-os megalakításával] és a parasztság egymásra találtak, és érvelésükkel, ellenállásukkal egy alternatív fejlődési modell igényét vetették fel.³³ Az El Niño okozta természeti katasztrófa (1987–1999) után tetőpontjára érkezett a gazdasági válság, majd 2000 januárjában eltörölték a nemzeti fizetőeszközt (*sucre*), és a dollár lett az ország pénzneme.³⁴ A szuverenitás megőrzésének igénye, a gazdasági fejlődés, és az ökológiai érvek egy irányba mutattak, egy alternatív civilizációs minta megvalósítására, amely a „*sumak kawsay*”, vagyis a „*helyesen/jól élni*” fogalmában nyert formát. Raffael Correa elnök erre a szellemi áramlatra támaszkodott egy interkulturális, többnemzetiségű állam felépítésében.

³³ SANTOS, F. L. B. dos: Rafael Correa kormányának dilemmái Ecuadorban: Ökológia kontra kapitalizmus. Változatok egy témára. *Eszmélet*, 2013/98, 104–114.

³⁴ SANTOS: i. m., 104–114.

„Az ecuadori helyzet sajátossága, hogy egyesíti magában az olajfüggőség meghaladásának venezuelai kihívását és az őslakos népesség integrálásának bolíviai szükségességét, létrehozva a fejlődés gazdasági és társadalmi adottságainak konvergenciáját, ami a kapitalizmus adott keretei között nyilvánvalóvá teszi a változtatás kényszerét Latin-Amerikában.”³⁵

3.2. Ecuador alkotmánya

A 2008-as ecuadori szabályozás a világon elsőként alkotmányos szinten ismerte el a természet jogait. Ezeket a jogokat az ecuadoriak a „Pachamama” (Föld Anya) jogaiként deklarálták alkotmányukban. A Pachamama jogaira vonatkozó alkotmányos rendelkezések kimondják: „A természetnek, vagy Pachamamának, ahol az élet jelen van és újraéled, joga van létezésének teljes tiszteletben tartásához, valamint életciklusainak, szerkezetének, funkcióinak és evolúciós folyamatainak fenntartásához és regenerálásához. Minden személy, közösség, nép és nemzet felszólíthatja a hatóságokat a természet jogainak érvényesítésére.”

4. A koncepció megjelenése a törvényi szintű szabályozásban

4.1. Bolíviai szabályozás

A fentiekben vázlatosan bemutatott dél-amerikai közös geo-szociológiai háttér másik képviselője Bolívia³⁶ volt. 2009-ben új környezetvédelmi tárgyú törvényt fogadott el,³⁷ amely minden állampolgárnak jogot biztosít arra, hogy „megvédje az élőlények fejlődéséhez megfelelő környezetet”. Bár Bolívia alaptörvénye nem deklarálta a természet jogai koncepciót, de előkészítette az utat a Földanya jogairól szóló 2009-es törvény (Madre Tierra)³⁸ számára.³⁹

4.2. Ugandai szabályozás

Uganda a nemzeti környezetvédelmi törvényét⁴⁰ 2009-ben fogadta el. A törvény 3. pontjában a méltó környezethez való jogról rendelkezik. A 3. pont (1) bekezdése

³⁵ SANTOS: i. m., 104–114.

³⁶ CALZADILLA, Paola Villavicencio–KOTZÉ, Louis J.: Living in Harmony With Nature? A Critical Appraisal of the Rights of Mother Earth in Bolivia. *Transnational Environmental Law*, 2018/3, 97–424. (DOI: 10.1017/S2047102518000201).

³⁷ Ley Marco de la Madre Tierra y Desarrollo Integral para Vivir Bien [Framework Law of Mother Earth and Integral Development for Living Well] 2012, No. 300.

³⁸ GUZMÁN, Nohely: Tierra, agroindustria y transgénicos: Conflictos sociales populares en la Bolivia de la Madre Tierra. *Perspectivas Rurales Nueva Época*, 2017/15, 30. (DOI: 10.15359/prne.15-30.2).

³⁹ SVAMPA, Maristella Noemi–STEFANONI RUBIO, Pablo Jose–FORNILLO, Bruno Martín: *Debatir Bolivia: perspectivas de un proyecto de descolonización*. Buenos Aires, Taurus, 2010.

⁴⁰ The National Environment Act, 2019. <https://nema.go.ug/sites/all/themes/nema/docs/National%20Environment%20Act,%20No.%205%20of%202019.pdf>. (2024. 03. 17.).

értelmében Ugandában az alkotmánynak és a fenntartható fejlődés alapelveinek megfelelően minden embernek joga van a tiszta és egészséges környezethez. A törvény a 4. pontjában a természet jogairól rendelkezik: a természetnek joga van létezni, fennmaradni, magát fenntartani és megújulni életciklusai, szerkezete, funkciói és evolúciós folyamatai tekintetében.⁴¹

4.3. Új-zélandi szabályozás⁴²

A természet képződményeinek jogai körében hasonló helyi kezdeményezésként említhető 2014-ből az erdők védelmére vonatkozó Te Urewera Act,⁴³ valamint 2017-ből a Te Awa Tupua folyó védelmére vonatkozó törvény, melyek az őslakos- és a földgazdálkodási érdekek konszenzusának példái Új-Zélandon.⁴⁴ A folyó képviselőtére mindkét esetben egy független testületet (*Whanganui iwi*) hoztak létre. A Tupua Act 2017-ben ismerte el a Whanganui folyót jogi személyként,⁴⁵ a Whanganui Iwi-k történelmi harca ezzel nyugvópontra jutott. Ez a törvény preambulumban kimondja, hogy az 1840-es Waitangi szerződés értelmében a Korona elismeri, hogy az ősi Māori föld az iwi spirituális helye. A 2017-es törvény létrehozta a Te Pou Tupua képviselő hivatalát, amelynek egyik tagja iwi képviselő, és egy másik a Korona képviselőjében jár el.⁴⁶ A képviselők feladata többek között, hogy a folyó nevében és épsége megőrzésére felszólaljanak.

4.4. Kolumbia

2024. augusztus 8-án a kolumbiai kongresszus törvényt fogadott el,⁴⁷ amely törvényes jogokat biztosított a Ranchería folyó számára. *„E törvény célja, hogy a Ranchería folyót, annak medencéjét és mellékfolyóit olyan jogalanynak nyilvánítsa, amely esetében az állam a térségben élő közösségek tényleges részvételével a megőrzésére, fenntartására és helyreállítására vonatkozó jogokat gyakorol.”* A 2415. számú törvény előírja a Ranchería folyó őrzői bizottságának létrehozását, amelyben az őslakosok, afro-leszármazottak, valamint a helyi közösségek és a környezetvédelmi hatóságok képviselői vesznek részt, valamint cselekvési tervet dolgoznak ki a folyó védelmére és ökoszisztémáinak helyreállítására.

⁴¹ TAHYNE KOVÁCS Ágnes: On the Phenomenon of the Rights of Nature. *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 2024/1, 305–331. (DOI: 10.5771/9783748946526-305).

⁴² SZILÁGYI János Ede: A víz jogalanyisága új-zélandi példájának alkalmazhatósága a Balaton és a magyar jog viszonyrendszerében. *Pro Futuro*, 2018/1, 9–23.

⁴³ Te Urewera Act 2014 Public Act, 2014 No 51. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2014/0051/latest/whole.html>.

⁴⁴ BIELUK, Jerzy: River as a Legal Person. *Studia Iuridica Lublinensia*, 2020/2, 11–23. (DOI: 10.17951/sil.2020.29.2.11-23).

⁴⁵ TAHYNE KOVÁCS Ágnes (2024): *i. m.*, 324–325.

⁴⁶ Te Awa Tupua Act 2017., 19. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2017/0007/latest/whole.html> (2024. 03. 22.).

⁴⁷ 2415 8 AGO 2024 Por medio del cual se declara al Río Ranchería, su cuenca y afluentes como sujeto de derechos y se dictan otras disposiciones el Congreso de Colombia Decreta. <https://ecojurisprudence.org/wp-content/uploads/2024/08/Comparto-LEY-2415-DEL-8-DE-AGOSTO-DE-2024-con-usted.pdf>. (2024. 03. 13.).

4.5. Javaslat a Québec-i Szent Lőrinc folyó védelmére

Émilise Lessard-Therrien képviselő (Québec Solidaire politikai párt) törvényjavaslatot terjesztett elő⁴⁸ a québeci nemzetgyűlésben 2022. május 5-én a Szent Lőrinc folyó jogainak elismeréséről, beleértve a torkolatot, továbbá az összes mellékfolyó és vízvásztó területét. A törvényjavaslat különleges jogi státuszt teremt és több jogot ruház rá, beleértve a védelemhez, a megőrzéshez és a helyreállításhoz való jogot. A törvényjavaslat „*Conseil des gardiens du Fleuve*” néven képviselő-testületként egy gyámtanácsot hoz létre, amelynek feladata a folyó érdekeinek védelme. A Tanács hét „folyóőrzőnek” nevezett tagból áll, köztük kettő az őslakos nemzetekből, akik többek között a folyó bíróság előtti képviseletéért is felelősek. Biztosított a folyó joga a létezéshez és az áramláshoz, az életciklusai tiszteletben tartásához, a természetes biológiai sokfélesége megőrzéséhez, a sértetlensége megőrzéséhez, az ökoszisztémán belüli alapvető funkcióinak betöltéséhez, a víztartó rétegek és a mellékfolyók táplálásához, minden szennyeződéstől való mentességhez, továbbá megilleti az újjászületés joga.

5. A koncepció megjelenése a helyi szabályozási szinten

5.1. Helyi rendeleti forma

Az Egyesült Államokban a jelenség helyi szinten mutatkozott meg, amikor 2010-ben a pennsylvaniai Pittsburgh városi tanácsa egyhangúlag elfogadott egy rendeletet, amely a palagázfűrés tilalmának részeként elismerte a természet jogait.⁴⁹ 2019-ben Toledo (Ohio állam) városa elfogadta a *Lake Erie Bill of Rights*-t, egy olyan önkormányzati rendeletet,⁵⁰ amely saját jogokat biztosított a tó számára.⁵¹ 2020-ban egy szövetségi bírói határozat szerint a Lake Erie Bill of Rights „teljes egészében érvénytelen”, arra alapítva érvelését, hogy maga a törvény „alkotmányellenesen homályos”, és túllépte az önkormányzati hatásköröket. A felperesek tagállami bírósági úton próbálták életben tartani a Lake Erie Bill of Rights-ot – sikertelenül.⁵²

⁴⁸ An Act to confer rights on the St. Lawrence River. National Assembly of Québec Second Session Forty-Second Legislature, Bill 990. <https://ecojurisprudence.org/wp-content/uploads/2024/02/22-990a-3.pdf> (2024. 03. 13.).

⁴⁹ Houck, Oliver A.: Noah's Second Voyage: The Rights of Nature as Law. *Tulane Environmental Law Journal*, 2017/1, 1–50.

⁵⁰ BERMAN, Devon Alexandra: Lake Erie Bill of Rights Gets the Ax: Is Legal Personhood for Nature Dead in the Water. *Sustainable Development Law & Policy*, 2019/1, 15.

⁵¹ KILBERT, Kenneth: Lake Erie Bill of Rights: Stifled by All Three Branches Yet Still Significant. *Ohio State Law Journal Online*, 2020/81, 227.

⁵² Act of July 17, 2019, Am. Sub. H.B. No. 166, 133d Gen. Assy. (Ohio 2019) at 482 (codified at Ohio Rev. Code § 2305.011). KILBERT: *i. m.*, 234.

5.2. Szövetségi határozati szabályozás

A természeti képződmény joga egyik észak-amerikai példájának előzménye volt az a kezdeményezés, hogy a kanadai Magpie River folyó egy kiemelt szakaszán ne építsenek a folyó ökoszisztémáját romboló vízi erőművet, illetve ne folytassanak bányászati tevékenységet. 2021 februárjában a Muteshekau-shipu Szövetség bejelentette, hogy két párhuzamos határozatot fogad el, amelyek a Magpie River néven is ismert folyót (innu őskalos nyelven Muteshekau-shipu)⁵³ jogokkal rendelkező jogi személyként ismerik el. Az első határozatot az Ekuanitshit Innu Tanácsa fogadta el 2021 januárjában, ezt követte februárban a Côte-Nord régióban (Quebec állam, Kanada) fekvő Minganie település regionális megyei önkormányzatának határozata. A határozatok kilenc joggal ruházták fel a folyót, ideértve a természetes fejlődéshez és a védelemhez való jogot, a szennyezéstől mentességet és a bíróság előtti jogot (perképességet) is. Az Ekuanitshit Innu Tanács tagjait nevezték meg a folyó törvényes őrzőinek, akiknek elsődleges kötelessége e jogok tiszteletben tartatása volt. A Muteshekau-shipu Szövetség alapító tagjai az Ekuanitshit Innu Tanácsa, a Minganie RCM, a CPAWS Quebec és az Eaux-Vives Minganie Egyesület voltak.⁵⁴ A szövetség létrehozása szép példája a helyi összefogásnak és a közös jogalkotási folyamatnak.

6. A koncepció megjelenése bírósági döntésekben

6.1. A bangladesi példa

A bangladesi legfelsőbb bíróság 2009-ben hozott olyan döntést,⁵⁵ amely a természet jogait érintette.⁵⁶ A Környezetvédelmi és Erdészeti Minisztérium 1995-ben törvényt fogadott el, amely minden ipari egység számára kötelezővé tette szennyvíztisztító telepek használatát, azonban az érintett vállalkozások gyakran figyelmen kívül hagyták a jogszabályi előírásokat. A közérdekű peres eljárásra a bangladesi alkotmány 102. cikkében foglalt felhatalmazás alapján került sor, amikor az Emberi Jogok és Béke Bangladesért elnevezésű szervezet⁵⁷ által 2016. november 7-én

⁵³ Mestokosho és Ekuanitshit, a Szent Lőrinc-öbölben található Innu közösség népe a mintegy 300 km hosszú folyót családként értelmezi.

⁵⁴ Minganie County, Canada Municipal Resolution on the Rights of the Magpie River. Eco Jurisprudence Monitor. <https://ecojurisprudence.org/initiatives/recognition-of-legal-personality-and-rights-of-the-magpie-river/https://ecojurisprudence.org/initiatives/recognition-of-legal-personality-and-rights-of-the-magpie-river> (2023. 02. 04.).

⁵⁵ Supreme Court of Bangladesh Appellate Division (17 February 2020). <http://www.hrp.org.bd/upload/judgement/Civil-Petition-For-Leave-To-Appeal-No.-3039-of-2019---Legal-and-Living-Status-of-Rivers-of-Bangladesh.pdf>. Court judgment (Supreme Court of Bangladesh) – Human Rights and Peace for Bangladesh and others v Secretary of the Ministry of Shipping and others, Writ Petition No. 13989 of 2016.

⁵⁶ Supreme Court of Bangladesh High Court Division (31 January 2019) (in Bengali). http://nrcc.gov.bd/sites/default/files/files/nrccb.portal.gov.bd/notices/4569e59a_762b_41a2_95ca_0c462408f25c/JUDGEMENT%20OF%20HIGHCOURT.pdf. (2024. 03. 22.).

⁵⁷ Human Rights and Peace for Bangladesh. <http://www.hrp.org.bd/index.php>. (2024. 03. 22.).

keresetet⁵⁸ nyújtott be. A per alperesei az államtitkár által képviselt nemzeti kormány, a bangladesi belvízi szervezet elnöke által képviselt Hajózási Minisztérium, valamint a főigazgató által képviselt Közlekedési Hatóság, a Gazipur helyettes bizottságának környezeti igazgatója volt.

A bíróság határozata szerint: „a kormányok szerte a világon törvényeket hoznak folyók védelmére, a bíróságok pedig irányelveket fogalmaznak meg”. Rámutatott arra, hogy a jogszabályok előírásainak hatóságok általi betartása esetén nem lett volna szükség eljárásra, ugyanakkor megállapította, hogy a Tureg folyó egy élő entitás, és jogi személyiséggel rendelkezik.⁵⁹ A *public trust* doktrína alapján meghozott döntés indokolásában kifejtette, hogy a mintegy 450 folyó⁶⁰ szerepe az ott élő lakosság szempontjából kiemelt jelentőségű, a megélhetésük függ tőle.

A döntés végrehajtására a bíróság a Nemzeti Folyóvédelmi Bizottságot (NRCC)⁶¹ nevezte ki a törvényes gyám (*legal guardian, person in loco parentis*) feladatkörének ellátására, amely felelős a folyót a szennyezésektől és jogtalan behatolásoktól (pl. építkezésektől) jogi úton megvédeni. A bíróság kötelezte az államot, hogy módosítsa az Országos Folyóvédelmi Bizottságról⁶² (NRCC) szóló törvényt (2013) annak érdekében, hogy az NRCC hatékony és független intézményként gyakorlandó vizsgálati és végrehajtási hatáskörét – új bűncselekményi tényállások megalkotásával és haladéktalan intézkedések meghozatalával – megerősítse. A fellebbezést követően 2020. február 17-én a bangladesi Legfelsőbb Bíróság Fellebbviteli Osztálya – néhány kisebb módosítással – helybenhagyta az ítéletet, és elutasította a fellebbezés iránti kérelmet. A döntés nyomán a közös vízgyűjtő területekre vonatkozóan határon átvívelő közös fellépés vált lehetővé.⁶³

6.2. Az indiai példa

2017. március 23-án az indiai Nainital városában található utarakhandi bíróság⁶⁴ élőlénynek nyilvánította⁶⁵ a Yamuna és a Gangesz folyót, hasonló indokokra hivatkozva, mint a bangladesi bíróság.⁶⁶ A döntés előzménye, hogy törvényi kötelezettség lett volna a Gangesz Igazgatótanácsának létrehozása, azonban az Uttarakhandi Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy ennek a jogszabályi előírásnak nem tettek

⁵⁸ HRPB concerning the Turag River (Writ Petition No. 3503 of 2009).

⁵⁹ „A River is a living entity, a legal person and a juristic person.”

⁶⁰ Dél-Ázsiát folyók szálai hálózák be, amelyek a leginkább határokon átnyúlóak, a bangladesi, indiai, nepáli és mianmari emberek természetes környezetét adják, és szorosan kapcsolódnak életükhöz.

⁶¹ The Court appointed the National River Conservation Commission (NRCC).

⁶² National River Conservation Commission. <http://nrcc.gov.bd/> (2024. 03. 22.).

⁶³ TAHYNE Kovács (2024): *i. m.*, 322.

⁶⁴ Salim v. State of Uttarakhand, 2017 SCC OnLine Utt 367; Lalit Miglani v. State of Uttarakhand, MCC 139/2017.

⁶⁵ Az utarakhandi bíróság határozatát az Indiában mélyen tisztelt, de erősen szennyezett folyók védelmét szolgáló intézkedésnek tekintették. A Gangesz folyó – amelyet a hinduizmus „Ganga Mata”-ként vagy Ganga Ayyaként tisztelt – több mint 500 millió ember számára jelent mentőövet Indiában. Ez a folyó és mellékfolyója, a Yamuna, az ország két legnagyobb folyója, de mindkettőt erősen ipari hulladék, szennyvíz, sőt, a partjaikon elhamvasztott holttestek maradványai szennyezik.

⁶⁶ Mohd. Salim v. State of Uttarkhand and Others (Writ Petition (PIL) No. 126 of 2014, (March 20, 2017).

eleget, ráadásul a folyók partján törvénytelen építkezésekbe is fogtak. A bíróság – analógiával élve – a folyók szennyezését és károsítását célzó tevékenységeket jogilag a személlyel szembeni testi támadáshoz hasonlította. Elrendelte, hogy a kormányzat szüntesse meg az illegális beavatkozásokat és építkezéseket a területen, és utasította a központi kormányt, hogy hozza létre a Gangesz Igazgatótanácsot.⁶⁷ Hangsúlyozta, hogy a két folyó, rendkívüli megóvási és megőrzési intézkedéseket igényel, emiatt a Gangeszt és a Yamunát jogi személynek nyilvánította, kiemelve spirituális jelentőségüket. Érvelésében az alkotmány 48A. cikk és az 51A. cikk g) pontjaira hivatkozva a bíróság elrendelte, hogy a Gangeszi Vízgazdálkodási Tanácsnak (alapszabályára is tekintettel) az öntözésre, a vidéki és városi vízellátásra, a vízenergia-termelésre, a hajózásra és az iparra kell összpontosítani.

Uttarakhand állam kormánya – ahol a Gangesz ered – fellebbezésében azzal érvelt, hogy az ítélet jogilag fenntarthatatlan (egyszerűen nem praktikus), mert árvíz vagy vízbefulladás esetén bonyolult jogi helyzetekhez vezethetne, akár a folyókkal szembeni követelésekhez is. Az indiai Legfelsőbb Bíróság ennek folytán hatályon kívül helyezte Uttarakhand állam bíróságának fenti végzését, amely szerint a két folyónak ugyanolyan jogi státusza van, mint az embereknek, és megállapította, hogy a Gangesz és Yamuna folyói nem tekinthetők élőlényeknek.

6.3. Európai törvényi megjelenés, amelyet bíróság is alkalmazott

Spanyolország 2022-ben⁶⁸ alkotta meg az első európai törvényt, amely a természet jogait tartalmazta, mégpedig egy lagúna védelme érdekében. A környező mezőgazdasági tevékenység (elsősorban a műtrágya alkalmazása), a klímaváltozás és globális felmelegedés hatásai, valamint a turizmus túlzott jelenléte ugyanis együttesen a tengeri élővilág tömeges pusztulásához és a természetes víz hőmérsékletének 30 Celsius-fok fölé emelkedéséhez vezetett, amely erőteljes (és hatékony) civil tiltakozást váltott ki.

Ahogy a törvény preambulumban kimondta, elfogadásának két oka volt. Egyrészt „a súlyos társadalmi-környezeti, ökológiai és humanitárius válság”, amelyet a Mar Menor és folyóparti településeinek lakói tapasztaltak, másrészt az addigi „jogvédelmi rendszer elégtelensége az elmúlt huszonöt év során bevezetett fontos szabályozási számok és eszközök ellenére”. Ez az első olyan ökoszisztéma Európában, amelyet a nyugati jogrendszer törvényes jogokkal ruházott fel. A törvény III. és IV. cikkelye a lagúna törvényes gyámságát és képviselőtét a közigazgatásra ruházta – a helyi közösség, a tudományos bizottságok és egy ellenőrző bizottság támogatásával –, valamint fontos szabályozási elem, hogy *actio popularis* jelleggel bármely természetes személyt felhatalmazott a Mar Menor felsorolt jogainak érvényesítésére.

A Mar Menor jogi személyiségéről szóló törvényt, amely jogokat biztosított a Mar Menor lagúnának, Európában elsőként egy spanyol bíróság alkalmazta,⁶⁹ így jogi

⁶⁷ TAHYNE KOVÁCS (2024): *i. m.*, 323.

⁶⁸ Boletín Oficial Del Estado. https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2022-16019. (2024. 03. 22.).

⁶⁹ A 2022. szeptember 30-án elfogadott 19/2022. számú törvény. <https://ecojurisprudence.org/wp-content/uploads/2022/02/Spain-Rights-of-Mar-Menor-Law.pdf>. (2024. 03. 22.).

személyként kezelte azt.⁷⁰ A bírósági ügyre a Los Blancos hulladéklerakó veszélyes bányászati hulladékgyűjtő medencéiből a parti lagúnába történő kibocsátások adtak okot. A törvény rendelkezéseinek megfelelően a bíróság beidézte a Mar Menor képviselő-bizottságát, hogy jelenjen meg a bírósági eljárásban. A bírósági eljárás során a bírósági végzésében tájékoztatta a Mar Menor lagúnát arról a jogáról, hogy magánvádlóként jelenik meg az eljárásban, és polgári jogi keresetet ajánlott fel kártérítési igényének érvényesítése érdekében. A bírósági végzést közzétették a Mar Menor Képviselő-bizottsággal (akiket a bíróság gyámoknak tekintett), így a bírósági végzést követően a Mar Menor képviselői eljárhattak a természeti képződmény nevében és javára ebben a büntetőügyben. A bírósági végzés a társadalmi részvétel elvének érvényt szerezve több civil szervezetnek (Greenpeace, ANSE és SOS Mar Menor), valamint hét városi tanácsnak is felajánlotta, hogy jelenjenek meg a tárgyaláson.

6.4. Német példa

Németországban első ízben az Erfurti Kerületi Bíróság 2024. augusztus 2-i döntése⁷¹ hozott újszerű jogértelmezést a természet jogainak elismerésével. Az ügy kezdetben egy csekély jelentőségű dízelkibocsátási kérdésre összpontosított, de a bíróság az Európai Unió Alapjogi Chartájának védelmi körét jogértelmezésében kiterjesztette az embereken túl az „*ökológiai személyekre*” is. Martin Borowskynak, az erfurti Landgericht bírójának érvelése szerint, mivel az ökológiai kérdések (mint például az éghajlatváltozás és a biológiai sokféleség csökkenése) egyre élesebben vetődnek fel, elengedhetetlen a természet jogainak elismerése Európában is. A Chartát a jelenkori fenyegetésekhez alkalmazkodó „*élő eszközként*” értelmezte, amely lehetővé teszi a bíróság számára, hogy elismerje a természet jogát a létezéshez, a megújuláshoz és az ökoszisztémák megőrzéséhez.

A bírósági jogértelmezése kiemelte, hogy a Charta német szövege a „*személy*” kifejezést használja az „*emberi lény*” helyett, ami arra utal, hogy a természetes ökoszisztémák jogalanyok lehetnek.⁷² Érvelésében azt állítja, hogy a Charta 2. cikke

⁷⁰ 2020-ban Teresa Vincente Giménez jogfilozófia-professzor számos nem kormányzati szervezet támogatásával segített kidolgozni és előterjeszteni egy olyan törvényt, amely elismeri, hogy „*a Mar Menornak és medencéjének joga van a védelemhez, megőrzéshez, karbantartáshoz és adott esetben helyreállításához...*” A törvény jogi személyiséggel ruházza fel a spanyolországi Murciában található lagúnát, a Mar Menort. 2021 augusztusáig a szövszólók félmillió aláírást gyűjtöttek össze annak érdekében, hogy parlamenti szavazást rendezzenek a kezdeményezésről, majd 2022 áprilisában a spanyol parlament 274:53 arányban megszavazta a Mar Menor jogi személyiségét biztosító törvényt. 2022. július 13-án a Képviselőház Ökológiai Átmenet és Demográfiai Kihívás Bizottsága jóváhagyta a törvényt, és elküldte a spanyol szenátusnak. A szenátus 2022. szeptember 21-én elsőprő többséggel, 230 igen és 3 nem szavazattal jóváhagyta a törvényt, hivatalosan jogi személlyé téve a Mar Menor-lagúnát és medencéjét.

⁷¹ LG Erfurt, Urteil vom 02.08.2024 – 8 O 1373/21. <https://ecojurisprudence.org/wp-content/uploads/2024/10/Germany-District-Court-ruling.pdf> (2024. 03. 13.). <https://landesrecht.thueringen.de/bsth/document/NJRE001582361> (2024. 03. 13.).

⁷² LG Erfurt 8. Zivilkammer Entscheidungsdatum: 02. 08. 2024 Aktenzeichen: 8 O 1373/21. ECLI: ECLI:DE: LGERFUR:2024:0802.8O1373.21.00, 31. pont.

szerinti élethez való jog vonatkozásában a személy („Person”) kifejezés értelme – mivel a jogi személy nem beleértendő – az angol „mindenki” (everyone) kifejezéssel azonosítható, amely alatt a természeti entitásokat is érti. Ebben az érvelésben egy sajátos biocentrikus személelmód tükröződik, amely azonban dogmatikailag nem kellően alátámasztott. A döntés indokolása szerint „(...) a Charta 53. cikke megköveteli, hogy értelmezése során a jogösszehasonlító szempontokat figyelembe vegyék. Számos jogrendszerben, elsősorban a globális délen, de az USA-ban vagy Új-Zélandon is, alkotmányjogi szinten, jogalkotási vagy bírói úton elismerést és érvényesítést nyernek a természet saját jogai. Ettől a világszerte tapasztalható, növekvő tendenciától az európai jogi környezet nem zárkozik el.” (Az európai jogi környezet vonatkozásában az eredeti szövegben a „Rechtskreis” – azaz „jogterület” vagy a magyar jogi nyelvben elterjedt terminológia szerint „jogcsalád” – kifejezést használja. Úgy folytatja, hogy „ezen előzmények fényében jogdogmatikailag indokoltnak tűnik, hogy a bírói jogértelmezés révén a természet saját jogait Európában is érvényre juttassák”. Álláspontja szerint „követhető a kolumbiai vagy perui bíróságok példája, amelyek – még megfelelő jogszabályi háttér nélkül is – jogrendszerük átfogó vizsgálata alapján vezettek le ilyen jogokat”.⁷³

A bíró azzal is érvelt, hogy a természeti jogok elismerése egybevág a Charta 1. cikkével, és egyben az emberi méltóság garanciája is, mivel biztosítja, hogy az emberek a jövőben szabadon és méltósággal élhessenek egy fenntartható környezetben. Látható, hogy a bíró érvelését a személy kifejezés logikai bukfencszerű értelmezésén túl azzal támasztja alá, hogy a világ számos pontján érvényt szerzett szemléletmódra az európai jogalkalmazás nyitott. Ennek jogdogmatikai megalapozását azonban a határozat teljes mértékben nélkülözi.

7. A koncepció megjelenése a felperesi érvelésekben

7.1. Az ecuadori Vilcabamba folyó nevében építőipari céggel szemben indított per

2011-ben a természet jogaira alapozott egyik első, részben sikeres pert Ecuadorban a Globális Szövetség a Természetjogokért (GARN és mások) indították egy építőipari cég ellen, amiért az ecuadori Vilcabamba folyón át egy utat építettek, miközben építési törmelékkel is szennyezték a folyót. A Loja Tartományi Bíróság a folyó nevében perlők jogos követelését ismerte el, azonban az építőipari cég nem tett eleget az ítéletnek. További érdekérvényesítésre azonban már nem nyílt lehetőségük.⁷⁴

⁷³ ECLI: DE: LGERFUR:2024:0802.801373.21.00, 35–36. bekezdés.

⁷⁴ BERROS, María Valeria: Defending Rivers: Vilcabamba in the South of Ecuador. *RCC Perspectives*, 2017/6, 37–44. (DOI: 10.5282/rcc/8213.); GREENE, Natalia: The First Successful Case of the Rights of Nature Implementation in Ecuador. *The Global Alliance for the Rights of Nature*, 2011. <http://therightsofnature.org/first-ron-case-ecuador> (2024. 03. 20.).

7.2. A kolumbiai alapjogi panasz

2018-ban Kolumbiában fiatal felperesek különleges alapjogi panaszt nyújtottak be (*tutela* a jogintézmény elnevezése) a kolumbiai kormány, a kolumbiai önkormányzatok és számos vállalat ellen. A felperesek azt állították, hogy a kormány nem csökkentette az erdőirtást és nem biztosította a kolumbiai Amazonas-vidéken 2020-ig elérendő nulla nettó erdőirtásra vonatkozó célkitűzés teljesítését (a Párizsi Megállapodásban és a 2014–2018-as nemzeti fejlesztési tervben foglaltaknak megfelelően),⁷⁵ ami által veszélyeztették a felpereseknek az egészséges környezethez, az élethez, az egészséghez, az élelemhez és a vízhez fűződő alapvető jogait. A számukra kedvezőtlen döntés érvelése szerint a *tutela* kereseti forma a probléma kollektív jellege miatt nem volt megfelelő kereseti forma, mert az akkor alkalmazható eredményesen, ha ok-okozati összefüggés mutatható ki az alkotmányos jog és a konkrét jog sérelme között, a *tutela* keresetet benyújtó személy konkrétan érintett, az alkotmányos jog megsértése bizonyítékokkal alátámasztott, a jogi út az egyéni érdeksérelem megszüntetésére vonatkozik, és nem egy kollektív sérelem orvoslására.

Az alsóbbfokú bíróság a keresetüket elutasította. A felperesek fellebbezést nyújtottak be, amelynek nyomán a Legfelsőbb Bíróság megváltoztatta az alsóbbfokú bíróság döntését, elismerte, hogy „az élethez, az egészséghez, a minimális létfenntartáshoz, a szabadsághoz és az emberi méltósághoz fűződő alapvető jogok lényegében összekapcsolódnak a környezet és az ökoszisztéma állapotával”.⁷⁶ Ezenkívül elismerte a kolumbiai Amazonas-vidéket „jogok tárgyaként”, hivatkozva az alkotmánybírók döntésére, amely elismerte az Atrato folyó jogait.⁷⁷ A Legfelsőbb Bíróság ennek megfelelően kimondta, hogy a kolumbiai Amazonas jogosult védelemre, megőrzésre, fenntartásra és helyreállításra. A bíróság arra kötelezte a kormányt, hogy dolgozzon ki és hajtson végre cselekvési terveket az amazonasi erdőirtás kezelésére. A bíróság ítéletében külön kiemelte az emberi felelősség szerepét.⁷⁸ Az ítélet 5.2. és 5.3. pontjában pedig a jövő generáció érdekeire vonatkozóan fogalmazta meg azokat a környezetvédelmi jogokat, amelyek – megfogalmazásában – „a szolidaritás etikai kötelességén alapulnak”.

Az *Amazonian Cooperation Treaty* (TCA) rendelkezéseire, valamint a 2015-ös párizsi éghajlatváltozási keretegyezményre hivatkozva kiemelte az Amazonas vidék ökoszisztémájának szerepét, harmonikus fejlődésének jelentőségét. A generációs méltányosság szép példája, hogy a bíróság elrendelte egy, a „kolumbiai Amazonas életéért létrejövő nemzedékek közötti egyezmény – (PIVAC)” megalkotását, amelynek végrehajtásában a hatóságok, a gazdasági szféra és az oktatás egyaránt feladatot kapott. Ezenkívül a Bíróság megállapította, hogy az ország „közvetlen és súlyos károkkal” néz szembe, mivel az erdőirtás „szén-dioxid kibocsátását okozza a légkörbe, üvegházhatást okozva, amely átalakítja és szétzúrozza az ökoszisztémákat, és megváltoztatja a vízkészletet”.

⁷⁵ Az erdőirtás 2015 és 2016 között 44%-kal nőtt.

⁷⁶ STC4360-2018 Number: 11001-22-03-000-2018-00319-01 (Approved in session on April 4th, 2018) Bogotá, D.C. (2018). https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2018/20180405_11001-22-03-000-2018-00319-00_decision.pdf (2024. 03. 22.).

⁷⁷ Judgment T-622/16. <http://files.harmonywithnatureun.org/uploads/upload838.pdf> (2024. 03. 22.).

⁷⁸ Judgment T-622/16.

7.3. Az argentin példa

2020-ban Argentínában egy civil csoport (és egy gyermekcsoport) keresetet nyújtott be⁷⁹ az argentin legfelsőbb bírósághoz Entre Ríos tartomány kormánya és Victoria City önkormányzata ellen, arra hivatkozva, hogy nem védtek meg a környezetvédelmi szempontból érzékeny vizes élőhelyeket.⁸⁰ A felperesek azt kérték a bíróságtól, hogy nyilvánítsa a Paranáy folyó deltáját „jogok hordozójává”, az éghajlatváltozás mérsékléséhez és az ahhoz való alkalmazkodáshoz szükséges alapvető ökoszisztémává, továbbá jelöljön ki egy gyámot a Paranáy-delta jogainak védelmére, aki felelős lesz a vizes élőhelyek megőrzésének és fenntartható használatának ellenőrzéséért. A panasz más országokban, köztük Bolíviában, Új-Zélandon, Kolumbiában, Ecuadorban és Indiában elfogadott természetvédelmi törvényekre hivatkozott.

Az elsőfokú bírói döntés megállapította, hogy a vizsgált területen számottevő és ellenőrizhetetlen tüzgyújtások történnek, amelyek következtében a levegő szennyezőanyag-tartalma a normatív szabályozásban megengedett érték ötszöröse. Az ősi rítusokat is követő égetések kumulatív hatása az elővigyázatosság elvét követő intézkedést követel. A Fejlesztési Minisztérium által készített „Átfogó stratégiai terv a Paranáy-delta megőrzésére és fenntartható használatára” című dokumentumra hivatkozott a bíróság döntésében, amely szerint a delta nemcsak ökológiai jelentőségű, de árvízvédelmi szempontból is kiemelt terület.

8. A természet jogai koncepció megjelenéseinek közös vonásairól

Az eddigiekben bemutatott példák alapján megállapítható néhány közös vonás. Előzményként általában egy, legtöbbször őslakosok által is lakott, jelentős biodiverzitással rendelkező területen valamilyen környezeti károsodás vagy folyamatos károkozás áll fenn, amely olyan mértékű, hogy nemcsak az őslakos közösség életfeltételeit veszélyezteti, de a hatóságok illetve a lakosság figyelme is ráirányul. Ezek együttes fennállta esetén jelenik meg a jogalkotási folyamatokban vagy bírósági döntésekben a természetnek adott speciális jogok lehetősége. Leginkább egy közös nevezőként értelmezhető ez a kodifikációs megoldás, mert azt semmi nem bizonyítja, hogy amit a bíróságokon természetes személyek nem tudnak elérni a természeti környezet védelme érdekében, azt a természetet képviselő gyám intézménye hatékonyabban tudná ellátni. A természet szószólója, gyámja leginkább egy mediátor szerepű közvetítő a természet, az őslakosok, valamint a hatóságok, a bíróság között. Olyan személy, aki jól ismeri a természetes környezetet és szándéka a természet érdekeinek védelmére irányul. A koncepció megjelenési formáiban általában többpólusú a konfliktus, nem egyszerűen a gazdasági és a környezeti érdekek szembenállását jelenti, hanem sok egyéb mellett az őslakosok természetközeli életszemlélete is

⁷⁹ Asociación Civil por la Justicia Ambiental v. Province of Entre Ríos et al. <http://climatecasechart.com/non-us-case/asociacion-civil-por-la-justicia-ambiental-v-province-of-entre-rios-et-al/> (2024. 03. 22.).

⁸⁰ Interpone Acción de Amparo Colectivo Ambiental. Solicita Medida Cautelar Urgente. Solicita Habilitación FERIA Judicial. https://ecojurisprudence.org/wp-content/uploads/2022/02/Argentina_Civil-Association-for-Environmental-Justice-v.-Province-of-Entre-Rios-et-al._269.pdf (2024. 03. 22.).

megjelenik, hiszen a természetes környezetük sérelmekor nemcsak a tiszta, egészséges, fenntartható környezethez való jog sérelmét lehet megállapítani, hanem olykor a lakóhelyhez, vízhez, élelemhez, kultúrához való jogaik sérelme is felmerülhet.

Az új-zélandi példa azt mutatja, hogy az őslakos érdekek kifejezetten hangsúlyosak, míg a környezeti érdek ahhoz képest kevésbé. Mégis a Te Urewera Act-et és a Te Awa Tupua Act-et úgy fogadták el, mint Új-Zéland jövő környezetjogának meghatározó reformelemét, azt hangsúlyozva, hogy a korábbinál jóval kiegyensúlyozottabb megközelítésben kezeli a természet és az ember kapcsolatát. Az Ecuadori jogalkotás esetén az arányok szintén változtak, de az érdekek kiegyensúlyozása ott is megfigyelhető volt.

Érdekes eltérés a jelenség kapcsán a jogalkotási szint különbözősége is. Míg Ecuadorban a jogalkotási hierarchia csúcsán jelenik meg a szabályozás, az új-zélandi jogalkotási példa inkább csak egy reform-előkészítő jellegű törvényhozást képvisel, az észak-amerikai példák pedig a helyi, regionális szintű jogalkotásban jelentek meg.

Abban is rejlik különbség, hogy a természetet kiterjedtségében hogyan kezelik az egyes példák. Ecuador általánosságban biztosít jogokat alkotmányában a természetnek, míg a többi szabályozás a természet egy-egy képződményére (folyó, tó, völgy stb.) fókuszál, esetleg egy ökoszisztémára, amely könnyebben kezelhető (pl. folyó vízgyűjtő területe) a hatások tekintetében lehatárolhatóbb és a jogszabályi rendelkezések végrehajtása tekintetében is átláthatóbb.

Bár a jelenség a világ számos pontján érvényt szerzett mára, a fenti néhány példából is látható, hogy ezek az előírások számtalan további szabályozási kérdést felvethetnek azon kívül, hogy hatékonyságuk egyelőre nem bizonyított.

9. A teremtésvédelmi szemléletmód megjelenése az ember és természet viszonyára vonatkozó katolikus egyházi társadalmi tanításban

Az első zöld enciklika, a Laudato Si' bevezetőjében így ír: *„A fejlődésbe és az emberi képességekbe vetett irracionális bizalom után a társadalom egy része nagyobb tudatosságról árulkodó korszakba lép. Megfigyelhető, hogy egyre növekszik a fogékonyság a környezetre és a természetvédelemre, és egyre erősebb az őszinte és fájdalmas aggodás azért, ami bolygónkkal történik.”*⁸¹

A katolikus egyház társadalmi tanításának az ember és természet kapcsolata összefüggésében különösen a legutóbbi pápák enciklikáira hagyatkozunk. A tanulmány szűkös kereteire is figyelemmel ennek alapvető oka, hogy a természet jogai jelenség mintegy ötven éves kialakulásával párhuzamosan bomlott ki a Katolikus Egyház társadalmi tanításában a teremtésvédelmi szemléletmód az egyházi szociális tanításból.⁸² Nem tárgya a vizsgálatnak az egyház kétezer éves hagyományos tanításában megjelenő ember és természet kapcsolatnak a bemutatása.⁸³

⁸¹ FERENC pápa: i. m., 19.

⁸² TAHYNÉ KOVÁCS Ágnes: Az elővigyázatosság elve a gmo-szabályozás és a teremtésvédelem egyes dokumentumaiban. *Iustum Aequum Salutare*, 2024/1, 255–279.

⁸³ Erről bővebben: BÁNDI (2020): i. m.

A tanulmány záró részében ezekre a dokumentumokra hagyatkozunk annak vizsgálatában, miként vált egyre hangsúlyosabbá a „közös otthonunkkal” való törődés. Ezek a dokumentumok nem tartalmaznak kifejezett tanítást a természet jogai koncepció vonatkozásában. Annyi azonban látható, hogy a természet jogai koncepció megjelenései egyáltalán nem ellentétesek az emberi felelősségről és a környezetről való gondoskodás erkölcsi kötelességéről szóló egyházi tanítással. Azzal összhangban lévők pedig annyiban tekinthetjük, amennyiben a természet jogai jelenség egyfajta eszköz annak az erkölcsi kötelezettségnek a kifejeződésére, amely az embert a teremtvédelmi szemléletmód szerint kötelezi.

9.1. A teremtvédelmi szemléletmód – a természet könyve – Földanya

Az ember-természet kapcsolatról Ferenc pápa 2015-ben azt írta, hogy a modern antropocentrizmus – paradox módon – odáig jutott, hogy a technikai látásmódot a valóság fölé helyezte, mert a mai ember „a természetet nem tartja sem érvényes normának, sem élő oltalomnak. A technikai ember a természetet előfeltételek nélkül, tárgyilagosan térnek és anyagnak tekinti.”⁸⁴ Példaként mutatja be Szent Ferenc tanítását, aki azt javasolta, hogy a természetet olyan ragyogó könyvnek tartsuk, amelyen keresztül Isten beszél hozzánk, az ő szépségéből és jóságából tükröz vissza nekünk valamit: „*A teremtmények nagyságából és szépségéből összehasonlítás útján meg lehet ismerni teremtőjüket*” (Bölcs 13,5), és [Isten] „örök hatalma és isteni mivolta a világ teremtésétől fogva alkotásainak értelmes vizsgálata révén felfogható” (Róm 1,20).⁸⁵

A szimbólumot, miszerint a természet egyfajta anyai szerepben létezik, számos egyházi megnyilatkozás tartalmazza. A teremtvédelmi szemléletmód hangsúlyozza az ember felelősségét a teremtett világ iránt, amelyet Isten az emberi méltóság szolgálatába állított. Az ember feladata, hogy megőrizze és ápolja a természetet, amely Isten ajándéka, és amelyet a jövő generációk számára is meg kell őrizni.

Ferenc pápa Laudato Si’ enciklikája kifejezetten a természet védelméről és a Föld anyai szerepéről szól. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a Föld nem csupán erőforrás, hanem közös otthonunk, amelyet meg kell óvnunk a jövő generációk számára. A természet iránti tisztelet és a fenntartható fejlődés elvei középponti szerepet kapnak.⁸⁶ Úgy fogalmazott, hogy „[a] földet azért bízták ránk, hogy anyánk legyen, aki mindenki számára meg tudja adni azt, ami szükséges az élethez. (...) A föld nagylelkű és nem engedi, hogy bármiben is hiányt szenvedjen az, aki őrzi. A föld, aki anya mindenki számára, tiszteletet kér, nem pedig erőszakot (...). Vissza kell adnunk gyermekeinknek, megőrizve és jobb állapotban, mert a föld csak kölcsön, melyet ők nyújtotta nekünk. Az őrzés nem kizárólagosan a keresztények feladata, hanem mindenkié.”⁸⁷

⁸⁴ FERENC pápa: *i. m.*, 115.

⁸⁵ Ezért kért a kolostor kertjében egy műveletlen földdarabot, ahol a vadon élő növények csodálói magasztalják Istent, megannyi szépség alkotóját. Celanói Tamás: Szent Ferenc második életrajza, CXXIV, 165: FF 750. (Magyar kiadás: Szeged, Agapé, 1993, 278–279.)

⁸⁶ FERENC pápa: *i. m.*, **OLDALSZÁM**

⁸⁷ Részlet FERENC pápa videóüzenetéből: „A 2015-ös Expo eszméi – a Milánói Charta felé”. 2015. február 7.

„A teremtményeknek nemcsak a pusztá léthez, hanem a saját törvényeiknek megfelelő létezéshez van joguk. Az emberi közösségek és egyéb teremtmények sajátos törvényeinek létezését a *Gaudium et spes* 36. pontja is említi.⁸⁸ A *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklika, (...) kiemeli a teremtmények önértékét és a természeti törvények által leírt sajátos, a különböző ökoszisztémákban létező összefüggéseit. (...) A fejlődés morális jellege nem tekinthet el a teremtmények tiszteletétől sem, amelyek a látható természetet alkotják, és amelyet a görögök a bennük tapasztalt rend miatt kozmosznak neveztek. (...) figyelembe kell venni minden létező saját törvényeit, melyek egy meghatározott rendszerben egymással szorosan összefüggenek, amely maga a kozmosz.”⁸⁹ Az embernek a természetre jelentős hatással járó tevékenységei vonatkozásában ezek a rendszerszintű természeti törvények egyrészt korlátot képeznek, másrészt „*iránymutatásként szolgálnak*”.⁹⁰ Már csak azért is, mert az ember uralma nem korlátlan, és nem szabad fölforgatnia a természetben jelen lévő alapvető rendet.

Amennyiben az ember felelős őrző helyett a természet feletti uralomra tör, félreérti szerepét. A *Centesimus annus* enciklika ezzel összefüggésben tragikus antropológiai hibáról beszél,⁹¹ ami tulajdonképpen az ökológiai krízis alapvető oka. „Az ember (...) úgy gondolja, hogy önkényesen rendelkezhet a Földdel, mintha annak nem lenne előzetes jellemzője és rendeltetése, amelyet Isten adott neki, és amelyet az embernek tovább kell fejlesztenie, de azt nem hamisíthatja meg. Ahelyett, hogy Isten munkatársa lenne a teremtés művében, az ember Isten helyébe kíván lépni, és így kiprovokálja a természet lázadását, amelyet inkább leigázott, semmint kormányzott.”⁹²

9.2. A természet mint életközösség

Szemben a fogyasztói társadalom szemléletével, a természetet nem pusztán árucikknek kell tekinteni, hanem olyan életközösségnek, amellyel az emberek mély kapcsolatban állnak.⁹³ Az enciklikák kiemelik az Isten, az emberiség és a teremtés (a föld) közötti összekapcsolódást. Az emberiség bűne eltorzította azt a megbízatásunkat, hogy „*uralkodjunk*” a földön (vö. Ter 1,28), hogy „*megtartuk*” (Ter 2,15). Ennek következtében az ember és a természet közötti eredetileg harmonikus kapcsolat konfliktusossá vált (vö. Ter 3,17–19). Ezeknek a kapcsolatoknak a bűn miatti

⁸⁸ HARSÁNYI Ottó Pál OFM: Tájékoztató az öko-filozófiai irányzatok sokaságában és a keresztény környezetetika kulcspontjai. <https://teremtesvedelem.hu/content/korlevel/tanulmánygyujtemeny-kornyezetudatos-gondolkodashoz#2> (2024. 03. 22.).

⁸⁹ II. JÁNOS PÁL pápa: Enc., *Sollicitudo Rei Socialis* 1987. XII. 30. n. 34. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80, 559. Magyarul: Pápai Megnyilatkozások: Budapest, Szent István Társulat, 2015, továbbá HARSÁNYI: *i. m.*

⁹⁰ HARSÁNYI: *i. m.*

⁹¹ HARSÁNYI: *i. m.*

⁹² II. JÁNOS PÁL pápa: Enc., *Centesimus annus* kezdetű enciklika. 1991. V. 1., n. 37. *Acta Apostolicae Sedis*, 1991/83, 840. Magyarul: Pápai Megnyilatkozások: Budapest, Szent István Társulat, 2015.

⁹³ BÁNDI Gyula: A jövő nemzedékek érdekei a *Laudato si'* enciklika nyomán. In: Puskás Attila–Gárdonyi Máté (szerk.): *Isten látta, hogy jó. A teremtés igazsága, a teremtésvédelem kötelezettsége – Teológiai tanulmányok*. *Varia Theologica* 15. Budapest, Szent István Társulat, 2024. 16.

megszakadása ökológiai válságokhoz vezetett, ami szükségessé teszi a harmónia helyreállítását. Jelentőségteljes, hogy azt a harmóniát, amelyet Assisi Szent Ferenc minden teremtménnyel átélt, ennek a szakadásnak a gyógyulásaként tekintették. Szent Bonaventura úgy tartotta, hogy a minden teremtménnyel való egyetemes kiengesztelődés által Szent Ferenc valamiképpen visszatért az eredeti ártatlanság állapotába. Jelenlegi állapotunk távol áll ettől, ahol a bűn teljes pusztító erejében nyilvánul meg a háborúban, az erőszak és visszaélés különböző formáiban, a legsebezhetőbbek magára hagyásában és a természet elleni támadásokban. Ferenc pápa olyan átfogó ökológiára⁹⁴ (integrált ökológia) szólít fel, amely figyelembe veszi a munka és a környezet értékét, hangsúlyozva, hogy a teremtett világ fejlesztését körültekintően kell végezni. Ez a megközelítés összhangban van a természet jogai-val azáltal, hogy olyan jogi keretet támogat, amely elismeri az ökoszisztémák és a természeti entitások jogait, biztosítva védelmüket és megőrzésüket. A humánökológia fogalma, ahogyan azt Ferenc pápa megfogalmazta, magában foglalja az emberi természetbe írt erkölcsi törvényt, amely elengedhetetlen a méltóságteljes környezet megteremtéséhez. A humánökológia magában foglal egy másik mély valóságot is: az emberi élet és az erkölcsi törvény közötti kapcsolatot, amely természetünkbe van írva, és szükséges egy méltóságteljesebb környezet megteremtéséhez. Ez az erkölcsi keret azt sugallja, hogy a természet jogainak elismerése nemcsak jogi kérdés, hanem erkölcsi kötelezettség is, mivel Isten teremtésének tiszteletét tükrözi.

9.3. Természet és őslakosok

Ferenc pápa 2017-ben⁹⁵ a következőképp fogalmazott az őslakos népek természethez való viszonyulásáról a környezeti krízis vonatkozásában. *„Az ökoszisztémák őslakos népei, vagy akik hagyományosan benne élnek, világos példát nyújtanak nekünk arról, hogy a teremtett világgal való együttélés miként lehet tiszteletteljes, teljességet és irgalmat hordozó. Ezért tanulnunk kell ezektől a népektől és a természettel való kapcsolataikból. Ilyen módon megtalálhatjuk a fenntarthatósági modellt, amely alternatíva lehet a féktelen hasznosításra, mely kimeríti a természeti erőforrásokat és sérti a szegények méltóságát.”*

A Laudato Si' enciklikában erről a következőképpen írt: *„az ökológia az emberiség kulturális gazdagságának gondozását is megkívánja, annak legtagabb értelemében. Konkrétabban: a környezettel kapcsolatos kérdések vizsgálatakor figyelmet kell fordítani a helyi kultúrákra, és el kell érni, hogy a tudományos-technikai nyelvezet párbeszédet folytasson a népi nyelvezettel. A kultúra – nemcsak a múlt műemlékeinek, hanem különösen a maga élő, dinamikus és részvételi értelmében – olyasmi, amit nem szabad kizárni, amikor újra gondoljuk az ember környezetéhez fűződő kapcsolát.”*⁹⁶

⁹⁴ FERENC pápa (2015): i. m., Negyedik fejezet.

⁹⁵ Üzenet a Brazíliában élő Egyház 2017-es testvériségi kampányának alkalmából, 2017. február 15. In: Ferenc pápa: *Földanyánk, a környezetvédelmi kihívás keresztény olvasata*. Budapest, Szent István Társulat, 2020. 75.

⁹⁶ FERENC pápa (2015): i. m., 143.

9.4. Emberi felelősség – globális szolidaritás

Az Egyház elismeri az ökológiai kérdések összetettségét és a párbeszéd szükségességét a különböző területeken, beleértve a tudományt, a filozófiát és a vallást. Ez a párbeszédre való nyitottság elősegítheti a természet jogainak szélesebb körű megértését, integrálva a különböző perspektívákat és kulturális meglátásokat a környezeti etikáról folytatott párbeszédbe.

„Az emberi mivolttól azonban nem lehet eltekinteni. Nem jön létre új kapcsolat a természettel új emberi lény nélkül. Nincs ökológia megfelelő antropológia nélkül. Ha az emberi személyt pusztán egy lénynek tekintik a többi között, amely a véletlen összjátékából vagy fizikai determinizmusból származik, fennáll a veszély, hogy meggyengül a felelősségtudat az ember lelkiismeretében.”⁹⁷ A félresiklott antropocentrizmusnak nem feltétlenül a 'biocentrizmusnak' kell átadnia a helyét, mert ez új egyensúlyvesztés bevezetését jelentené, ami nem megoldaná a problémákat, hanem újabbakat okozna. Nem lehet megkövetelni az emberi lénytől a világ iránti elkötelezettséget, ha egyúttal nem ismerjük el és nem értékeljük egyedülálló képességeit: a megismerést, az akaratot, a szabadságot és a felelősséget.⁹⁸

Ennek a felelősségnek része a globális szolidaritás. Az Egyház társadalmi tanítása hangsúlyozza a szegényekkel és a jövő nemzedékeivel való szolidaritás fontosságát⁹⁹ a környezetről való gondoskodásban is. Ez a szemléletmód összhangban van a természet jogaival azáltal, hogy támogatja az életet fenntartó ökoszisztémák védelmét, különösen a természeti erőforrásoktól függő sebezhető közösségek számára. A Laudato Si' enciklika szerint „népek és kultúrák jogainak perspektíváját is számításba kell venni, és így meg kell érteni, hogy egy társadalmi csoport fejlődése történelmi folyamatot feltételez a maga kulturális összefüggésében, és megköveteli, hogy a helyi társadalom szereplői saját kultúrájuk alapján folyamatosan főszerepet játszanak. Még az életminőség fogalmát sem lehet másokra erőltetni, hanem minden embercsoport saját szimbólumvilágán és szokásain belül kell értelmezni.”¹⁰⁰

10. Összegzés

Míg az egyházi dokumentumok nem használják kifejezetten a „természet jogai” kifejezést, az első zöld enciklikában, a Laudato si'-ben és más tanításokban megfogalmazott alapelvek tükrözik annak növekvő felismerését, hogy tiszteletben kell tartani és védeni kell a természeti világot mint Isten teremtményének részét. Az Egyház hangsúlyt fektet a sáfárságra, az erkölcsi felelősségre és minden élet összekapcsolódására, ami alátámasztja a természet jogai mozgalom mögöttes ethoszát, amely olyan jogi és etikai keretet támogat, amely tiszteletben tartja a környezet önmagában vett belső értékét. A természet jogai jelenségnek a globális elterjedése és az európai megjelenése további kutatásokra ad alapot.

⁹⁷ XVI. BENEDEK pápa: Üzenet a béke világnapjára 2010-ben. *Acta Apostolicae Sedis*, 2010/2, 41.

⁹⁸ FERENC pápa (2015): *i. m.*, 118.

⁹⁹ BÁNDI Gyula: A jövő nemzedékek védelmének egyes jogi eszközei. *Iustum Aequum Salutare*, 2024/1, 33–50. https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1653/1/IAS_2024-01_04_Bandi.pdf (2024. 03. 22.).

¹⁰⁰ FERENC pápa (2015): *i. m.*, 144.